

MONC**RAPA**(03)

MONOGRAFIES DE LA CÀTEDRA ROSES D'ARQUEOLOGIA
I PATRIMONI ARQUEOLÒGIC

VIOLENCE AND CONFLICT IN LATE ANTIQUITY AND THE MIDDLE AGES. AN ARCHAEOLOGICAL PERSPECTIVE

VIOLÈNCIA I CONFLICTE EN ÈPOCA TARDOANTIGA
I MEDIEVAL. UNA PERSPECTIVA ARQUEOLÒGICA

MARC BOUZAS, LLUÍS PALAHÍ (EDS.)

**VIOLENCE AND CONFLICT IN LATE ANTIQUITY
AND THE MIDDLE AGES. AN ARCHAEOLOGICAL
PERSPECTIVE**

**VIOLÈNCIA I CONFLICTE EN ÈPOCA TARDOANTIGA
I MEDIEVAL. UNA PERSPECTIVA ARQUEOLÒGICA**

CIP 904:323.26 V10

Violence and conflict in late Antiquity and the middle ages : an archaeological perspective = Violència i conflicte en època tardoantiga i medieval : una perspectiva arqueològica / Marc Bouzas, Lluís Palahí (eds.). – Girona : Universitat de Girona, Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic, 2025. – 1 recurs en línia (399 pàgines) : il·lustracions. – Conté: Violence et conflit au Moyen Âge : miscellanées d'histoire et d'archéologie / Valérie Serdon ... – Textos en català, anglès, francès, italià i Castellà. – Descripció del recurs: 15 setembre 2025. – (Moncrapa ; 3) ISBN 978-84-9984-716-0 (Documenta Universitaria). ISBN 978-84-8458-753-8 (Edicions UdG)

I. Bouzas Sabater, Marc, 1992- editor literari II. Palahí Grimal, Lluís, editor literari III. Contenidor de (Obra): Serdon, Valérie. Violence et conflit au Moyen Âge : miscellanées d'histoire et d'archéologie IV. Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic 1. Violència – Història – Fins al 1500 2. Arqueologia medieval 3. Arqueologia clàssica 4. Llibres electrònics

CIP 904:323.26 V10

Moncrapa - 03

© Universitat de Girona, Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

© Continguts i figures / Content and figures: els autors / the authors

© Il·lustració de la coberta / Cover illustration: Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

Equip editorial i instruccions per als autors i política editorial

/ Editorial team and instructions for authors and editorial policy:

www.documentauniversitaria.media/

Contacte / Contact:

Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

cat.rosesarqueologia@udg.edu

Universitat de Girona

Plaça Ferrater Mora, 1

17071 Girona

Tel. 972 45 82 90

ISBN Documenta Universitaria:

978-84-9984-716-0

ISBN Oficina Edicions UdG:

978-84-8458-753-8

DOI: [10.33115/b/9788499847160](https://doi.org/10.33115/b/9788499847160)

Universitat de Girona
Càtedra Roses d'Arqueologia
i Patrimoni Arqueològic

Ajuntament de Roses
www.roses.cat

Fundació Girona
Regió de Coneixement

Universitat de Girona
Diputació de Girona
Ajuntament de Girona
Consell Social de la UdG
Cambra de Comerç

L'estudi forma part del Projecte quadriennal de recerca finançat per la Generalitat de Catalunya «Urbanisme, poblament i conflicte en època medieval i moderna. La vila de Roses com a paradigma.»

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Girona, 2025

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes —llevat que s'indiqui el contrari— a una llicència Creative Commons de tipus Reconeixement-NoComercial (BY-NC) v.4.0. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font i que no en feu un ús comercial. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.ca>

ÍNDEX

Violence et conflit au Moyen Âge . Miscellanées d'histoire et d'archéologie	6
Valérie Serdon	
La fortificación de época visigoda en el extremo occidental de la tarraconense. Tedeja y Cabeza San Vicente (Burgos)	21
Jose Angel Lecanda, Asier Pascual	
La fortezza bizantina di Luni e i pericoli per la navigazione nel Tirreno	39
Ettore Alfredo Bianchi, Aurora Cagnana	
El Castellón: un territorio de frontera en el valle del Esla, entre los siglos v y vi	51
José Carlos Sastre Blanco, Iñaki Martín Viso, Patricia Fuentes Melgar, Raúl Catalán Ramos	
Escaping from Piracy in Early Byzantine Italy: the case of Sant'Antonino revisited	61
Ettore A. Bianchi	
La formació de la marca. L'ocupació del territori entre les Alberes i Girona pels francs . Dades documentals i arqueològiques	72
Josep Maria Nolla	
Fortificacions medievals entre la Segarra i el Solsonès, frontera al segle x?	81
Laura de Castellet, Adrià Cubo, Pilar Giráldez, Joan Menchón, Ainhoa Pancorbo, Mariona Valldepérez, Màrius Vendrell	
Les torres exemptes del Pallars Jussà. Proposta de seriació (segles VIII-XI)	103
Ramon Martí, Adrià Cubo, Mª Mercè Viladrich	
Canvis antics accelerats per la guerra. Dels vilars altmedievals a les cases fortes en el domini dels Centelles (Osona, segles IX-XII)	122
Jaume Oliver Bruy	
Indagini archeologiche nel castello di Gioia Sannitica (Caserta): primi dati	137
Silvana Rapuano	
La Iglesia encastillada de San Miguel de Turégano (Segovia). Fortaleza del poder feudal de los obispos de Segovia	151
Luis Miguel Yuste Burgos	

La lluita entre el poder reial i els Cabrera. El cas de la destrucció de la fortalesa de Roda (l'Esquerda) a Osona	167
Imma Ollich, Maria Ocaña, Albert Pratdesaba, Antònia Díaz-Carvajal, Montserrat de Rocafiguera, Esther Travé	
El Castellvell de la Marca al segle xv, una fortificació inèdita de la guerra civil catalana	186
Jordi Gibert Rebull, Ramon Martí Castelló, Cristian Folch Iglesias	
Violència senyorial i participació pagesa. La fortificació del castell de Vilobí d'Onyar (segles XIII-XIV)	208
Elvis Mallorquí	
Disputed Mountains. Defining landscapes of conflict in the Monti Aurunci (Italy - Southern Latium)	221
Edoardo Vanni, Francesca De Pieri, Simone Zocco, Alessandra Cammisola	
La Torre de Badalona, l'escenificació d'un domini senyorial (s. XIV - XVII)	245
Júlia Miquel, Oriol Achón, Carles Díaz, Clara Forn	
Los conflictos por el agua y sus testimonios arqueológicos en la Baja Edad Media. Las fuentes abovedadas concejiles	258
Beatriz González Montes, José Avelino Gutiérrez González	
¿La cuenca de Eyrieux (Francia), un territorio medieval libre de conflictos?	275
Emilie Comes-Trinidad	
Les muralles medievals de Roses. Una necessitat defensiva i una font de conflictes polítics. Dades des de l'arqueologia	285
Lluís Palahí Grimal, Marc Bouzas, Jordi Vivo	
Violenza contro la popolazione civile nella Sardegna rurale del XIV secolo. Testimonianze archeologiche dallo scavo del villaggio medievale abbandonato di Geridu	297
Marco Milanese	
Evidències arqueològiques d'una mort violenta al Jaciment de Santa Margarida (Martorell, Baix Llobregat). La sepultura anòmala de la tomba 214 i el seu estudi	306
Esther Travé Allepuz, Pablo del Fresno Bernal, Montserrat Farreny Agràs	
Evidenze di episodi di violenza interpersonale dallo scavo dell'ospedale di passo di San Nicolao di Pietra Colice	321
Fabrizio Benente, Giada Molinari, Nico Radi	
Fractures causades per arma blanca en el jaciment de l'Esquerda. Anàlisi bioarqueològica i context històric	340
Antònia Díaz-Carvajal, Imma Ollich, Bibiana Agustí	
Fortificacions i defenses de la ciutat de Tarragona (II ac-XX dc). Comentaris sobre la seva protecció legal	352
Pilar Bravo Póvez, Joan Menchon Bes	
ABSTRACTS (català)	372
ABSTRACTS(español)	382
ABSTRACTS (english)	392

LA LLUITA ENTRE EL PODER REIAL I ELS CABRERA

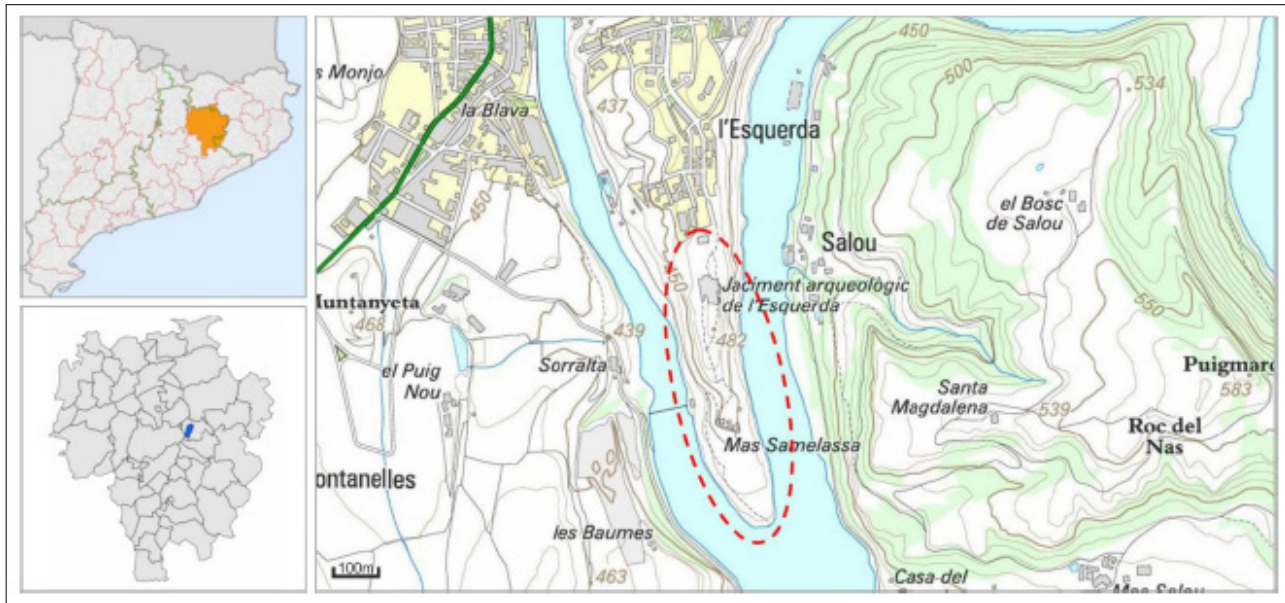
EL CAS DE LA DESTRUCCIÓ DE LA FORTALESA DE RODA (L'ESQUERDA) A OSONA

Imma Ollich,¹⁻⁴ Maria Ocaña,¹ Albert Pratdesaba,² Antònia Díaz-Carvajal,³ Montserrat de Rocafiguera,¹ Esther Travé⁴

L'ESTRATÈGIA DEL LLOC

La situació territorial de l'Esquerda, l'antiga Ausa capital dels ibers ausetans, l'antiga Roda Ciutat dels visigots i carolingis, és encara avui dia immillorable, i això explica la llarga ocupació humana al llarg del temps: des del bronze final fins a l'actualitat, a hores d'ara convertida en un jaciment visitable i d'interès cultural, turístic i paisatgístic important.

Figura 1. Situació del jaciment de l'Esquerda (les Masies de Roda, Osona).

1 Museu Arqueològic de l'Esquerda.
2 Generalitat de Catalunya.
3 In Situ SL.
4 Universitat de Barcelona.

El jaciment de l'Esquerda, al nord d'Osona, ocupa una península formada per un gran meandre del riu Ter abans d'entrar a les Guillerries des de la Plana de Vic i dirigir-se cap a les terres de Girona i el mar a través de la Selva. El gir total de sud a nord del Ter està condicionat per la formació geològica del terreny, amb una roca extremament dura, gres amb margues eocèniques sobreposades, que conforma un espai allargassat d'unes 12 Ha, amb uns grans espadats que s'eleva de 40 a 50 m per sobre del riu (Serrat *et al.*, 2015). L'indret és, doncs, ideal per a protegir qualsevol assentament d'atacs externs, ja que l'únic accés possible des del nord es pot tancar amb una muralla, conformant així una autèntica fortificació natural (Ollich *et al.* 2017).

Aquest és un dels punts principals d'aquest article, ja que l'arqueologia ha revelat la presència de dues muralles paral·leles, i darrerament fins i tot s'han localitzat restes d'una tercera de més antiga, corresponent als segles VIII-VII aC. Així, per sobre d'aquestes estructures del bronze final-primer ferro, cap al segle V aC es va aixecar una imponent muralla ibèrica, també bastida amb pedra seca, que tancava l'*oppidum* de cingle a cingle. I temps a venir, visigots i carolingis encara en construïran una altra de més externa, aquest cop lligada amb calç, muralla que va continuar la seva funció defensiva amb algunes reformes al llarg de tota l'Edat Mitjana, per tal de protegir el poble crescut entorn de l'església i des d'aquí tot el territori de Roda Ciutat. Aquesta serà la muralla que patirà els efectes més devastadors de les lluites feudals contra els Cabrera, aleshores senyors del poble de Roda.

A més, la situació de l'Esquerda al nord-est d'Osona li proporciona un altre aspecte estratègic important: l'àmplia visibilitat sobre tot el territori de la plana, amb el control del curs de l'Alt Ter i de l'accés a les muntanyes i valls del prepirineu al nord; dels altiplans del Lluçanès i Moianès per ponent; i del Montseny i el pas cap al Vallès pel sud. I encara, cap a l'est, on el riu s'endinsa a les Guillerries en direcció a Girona i la costa. Estem, doncs, davant d'una fortalesa, emprada al llarg dels segles per acollir la població, i amb un clar ús militar en funció dels esdeveniments polítics del país. Els condicionants geogràfics i geològics són importants fins al punt de marcar la persistència i la longevitat de l'ocupació, que només s'acabarà amb la demolició i destrucció de les muralles a causa dels atacs continuats —i interessats— per part dels exèrcits del bisbe de Vic i del rei. Aquesta última violència total contra la fortalesa de l'Esquerda i els seus habitants és la que presentem aquí, com un episodi més de la lluita entre el poder reial i un gran llinatge feudal d'origen osonenc: els Cabrera.

Figura 2. Vista aèria de l'Esquerda sobre el meandre del Ter, amb les muralles a primer terme.

ELS DIFERENTS EPISODIS DE VIOLÈNCIA A L'ESQUERDA AL LLARG DEL TEMPS

La península de l'Esquerda amb la seva extraordinària posició estratègica va ser escollida des de la prehistòria recent com a nucli defensiu. En l'estat actual de la recerca podem identificar a l'Esquerda fins a nou fases d'ocupació: la primera, situada a la fi de l'edat del bronze i la primera edat del Ferro (s. VIII-VII aC), una primera fase d'iberització (s. VI-V aC), el període ibèric ple (l'Esquerda-Ausa) (s. V-IV-III aC), i el període ibèric recent (s. II-I aC). Després d'un complet abandonament durant el període romà imperial, el jaciment compta amb una reocupació en època visigòtica i carolíngia (l'Esquerda-Roda Ciutat), que evolucionarà cap al poble feudal destruït a inicis del segle XIV.

Malgrat que es tracta d'etapes molt diferents, totes elles tenen un aspecte en comú. la fortalesa. Efectivament, en totes les etapes de la seva història la fortificació ha estat sempre un element fonamental, i en tant que espai fortificat, la presència en el territori i el caràcter «militar» han estat sempre els trets fonamentals del lloc. Així doncs, a l'Esquerda sovintegen les destruccions, els canvis i les remodelacions de les estructures de fortificació al llarg de tota la seva història.

Figura 3. Línia del temps, amb les diferents destruccions de l'Esquerda.

Ja en les primeres fases d'ocupació, la fortalesa de l'Esquerda pateix un seguit de remodelacions que suposen la destrucció d'estructures molt potents. Per exemple, la primera muralla localitzada, una estructura de cinc metres d'amplada amb cambres que s'obren perpendiculars al seu redós, va ser destruïda a finals del segle V o inicis del IV aC, per tal de remodelar i monumentalitzar l'estructura de l'*oppidum*, i convertir l'Esquerda en una autèntica ciutat, Ausa, la capital dels ausetans, amb els seus espais públics monumentalitzats i la seva planta, hipodàmica, de marcat caràcter mediterrani.

De totes maneres la gran destrucció del període antic coincideix amb la Segona Guerra Púnica i més concretament amb les revoltes ibèriques posteriors. Com mostren els textos i les fonts arqueològiques, els ausetans van participar en el bàndol cartaginès de l'enfrontament, i, després de la derrota, van col·laborar en les diverses revoltes contra el nou invasor (Rocafiguera, 2020). En algun d'aquests moments, cal datar la completa destrucció de tota la fortificació ibèrica. La muralla s'enderroca cap a la cara exterior, i els espais interiors, com per exemple el carrer, es troben totalment colmatats. La contundència sistemàtica de la destrucció, i la manca d'evidències de lluita directa, fan pensar que la fi de la fortificació ibèrica podria haver-se produït durant la campanya de Cató (Rocafiguera, 2021). Durant

el període ibèric recent, l'assentament es reconstrueix sobre les ruïnes d'aquesta fortalesa, ocupant i privatitzant l'espai públic. La construcció de la nova ciutat d'Auso a Vic posa fi a aquesta darrera fase antiga a l'Esquerda.

Ja a l'Edat Mitjana, l'Esquerda pateix un altre moment de destrucció altament significatiu: la revolta d'Aissó. De fet, des de l'època visigòtica, l'espai torna a ser ocupat, i es construeix una nova i potent muralla al damunt dels enderroc de l'antiga muralla ibèrica, de la qual n'aprofita les pedres, que ara apareixen ja lligades amb morter de calç. Aquesta fortalesa, juntament amb el camp de sitges que trenquen els sediments ibèrics, i la necròpolis identificada extramurs, permeten comprendre la naturalesa militar de l'assentament, i la seva naturalesa bèl·lica (Pratdesaba, 2021). Aquest caràcter militar es manté durant el període carolingi, quan Roda Ciutat entra a formar part de la primera frontera, la del riu Ter, abans de la conquesta de Barcelona l'any 801 (Ollich, 2004 i Ollich, Rocafiguera, Ocaña, 2016). La construcció de potents torres quadrades tot al llarg de la muralla, així com la presència d'una moneda d'argent de Lluís el Piadós i de diversos fragments de ceràmica espatulada, demostren que l'Esquerda-Roda Ciutat ocupava un lloc central en aquesta línia de frontera (Clua, Ollich, Rocafiguera, 2018).

Així doncs, Aissó, un hispanogot, probablement fill del darrer walí de Barcelona, empresonat a la cort carolíngia d'Aquisgrà, aconsegueix fugir del seu captiveri, entrar a la Marca Hispànica i iniciar una revolta destruint Roda Ciutat. Així queda escrit als *Annals Reials de Lluís el Piadós* de l'any 826. D'aquest episodi bèl·lic, que deixa el territori d'Osona políticament i religiosament desorganitzat durant 50 anys, en queden a l'Esquerda algunes restes d'incendi i reformes en la poterna oest de la muralla. La reconstrucció del comtat per part de Guifred el Pilós entorn de l'any 876, posa fi a aquesta desorganització, i propicia el creixement de les primeres parròquies, com la de Sant Pere de Roda (l'Esquerda), que s'aniran consolidant al llarg del període feudal.

Totes aquestes destruccions demostren una continuïtat en l'ús de la violència a l'Esquerda, relacionada sempre amb una potent estructura defensiva i una vocació de lloc central en el territori. Les lluites feudals de finals del segle XIII i inicis del XIV, no són més que un altre dels episodis convulsos que patí aquest territori fortificat, que aquesta vegada va portar a l'abandonament definitiu del lloc.

LES LLUITES FEUDALS DE FINALS DEL SEGLE XIII I INICIS DEL XIV

Els documents conservats no especifiquen quan va començar el domini dels Cabrera sobre el poble i la parròquia de Sant Pere de Roda. Si establim paral·lels amb el que passava al veí castell de Savellana, situat just a l'altre cantó del riu Ter, potser podem inferir que fou a partir del segle XI (Pladevall, 1984). En aquest moment es forma el poble feudal que arribarà a inicis del segle XIV.

Amb la divisió del territori de l'antiga *civitas* de Roda, amb diferents parròquies vinculades als Cabrera, s'iniciaren tot un seguit de pactes entre aquesta família noble i el bisbat de Vic al segle XI, que consistien en els drets d'entrada i sortida dels castells de Vilagelans i de Savellana i el dret de guerrear des d'ells per part del bisbat

a canvi que els Cabrera poguessin percebre delmes de diverses esglésies del bisbat de Vic. Els pactes es van renovar entre els segles XII i XIV, convertint pràcticament la família Cabrera en vassalls del bisbe de Vic. Malgrat això, l'acumulació de propietats i riqueses va ser notable tant pels Cabrera com pel Bisbat de Vic al llarg d'aquests segles, essent rivals directes per una lluita de poder en un mateix territori (Pratdesaba 2021).

Abans de la destrucció definitiva de la muralla de Roda Ciutat a començaments del segle XIV, però, hi intervé un altre factor importantíssim: la monarquia catalana. Tot té el seu origen a finals del segle XIII, quan la casa comtal d'Empúries es va unir en matrimoni amb la família Cabrera, a través del casament de Ponç V d'Empúries amb Marquesa de Cabrera, filla gran de Guerau VI de Cabrera i Sança de Santa Eugènia. A causa d'aquesta unió matrimonial, les confrontacions que van sorgir entre els comtes d'Empúries i el rei Jaume II al segle XIV van afectar també les propietats dels Cabrera.

A la mort de Ponç V d'Empúries, Marquesa va traspasar l'administració del vescomtat de Cabrera al germà de Ponç, Fra Ramon d'Empúries, prior general de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a Catalunya. Fra Ramon d'Empúries, persona propera i amiga del rei Jaume II, va demanar-li que li permetés reconstruir les fortaleeses de Roda i de Barrés que havien estat parcialment destruïdes per ordre seva, executada pels oficials reials el 1302. El rei va concedir una llicència per a reedificar els dos castells. És un fet prou interessant que afecta la muralla, de manera que creiem oportú de transcriure tot el contingut del document (*ACA. Patrimoni Reial. BGC. Volum 21, full 28*):

In eadem Vicaria Ausonie

Castra de Roda et de Barresio.

Et in archivo regio in caixa maiori est carta divisa pro letras quod dominus Rex Jacobus junior concessit et dedit licenciam Fratri Raimundo de Impuriis quod in locis de Roda et de Barresio in Ausonia situatis posset fortalicia qua pro officialis et subditos regios pro executione iusticie fuerant diruta refficere seu redifficare et construhere in hunc modum quod in vicoque ipsorum fortaliciorum fiant parietes de argamassa qui ascendant in altitudinem unius bracie tamen supra parietes qui ibi erant [parteque?] eiusdem grossitudines suum latitudinis et non ultra quibus inter dicte parietes iam existentes et deinde supra ipsos parietes novas fiant parietes ex lapidibus et bracho alti quod cum voluerit dominus Frater Raimundus dum modo IIIIor palmorum latitudinem non extendat ita quod in vita dicti fratris Raimundi [sicut?] ibi predicta fortalicia sub dicto modo nec in vita eius fiat inde aliquo consentio set pose mortem dicti fratris Raimundi quid quid redifficatum fuerit in stati cum dominus Rex voluerit diruatur et statum quod tunc erunt ex duratur et illis quod dicto fratri succederit hoc frater tenerantur suis propriis expensis. Et sit licitum domino regi ipsam dirumen tunc fuit factus absque ullo impedimento et hoc domino fratri Raimundi acceptam. Et fuit facta XVI kalendas februarii anno domini M CCC XIII.

A part de confirmar que la muralla havia estat destruïda anys abans per les tropes reials, la descripció de la morfologia i del sistema constructiu és prou explícita al document: «[...] que es facin parets o muralles d'argamassa que tinguin l'altura d'una braçada solament més altes que les parets que encara hi ha, de la mateixa gruixudària i amplada i no més de les parets que encara hi romanen i que les noves

parets es facin de pedra i calç de l'altura d'un braç com vol Fra Ramon, solament no depassin els quatre pams d'amplada [...].»

També és interessant veure com es tracta d'un permís temporal i personal cap a la figura de Fra Ramon, ja que tal com diu el document: «[...] Tot es podrà mantenir així en vida de Fra Ramon, però, un cop mort ell, tot el que s'hagi construït s'haurà de destruir si el rei ho mana i haurà de tornar a l'estat en que estaria abans de la reedificació [...].»

Tot i aquesta reedificació de la muralla sota la benedicció reial, quan Fra Ramon d'Empúries va passar a ser Castlà d'Amposta de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem l'any 1314, el Bisbe de Vic Berenguer de Saguàrdia va ordenar als seus homes de Vic, Gurb i Torelló que destruïssin el castell i fortalesa de Roda junt amb la seva església i pòrtic. Les campanyes d'excavació dutes a terme a la muralla medieval han documentat el darrer moment de destrucció, i s'han pogut recuperar algunes peces d'armament, com ara puntes de ballesta i puntes de fletxa tipus Bodkin que ofereixen un ampli arc cronològic que abasta tot el període medieval.

Les intervencions arqueològiques efectuades a la muralla de Roda Ciutat han permès detectar-ne un tram que es podria vincular amb aquesta fase de refacció de principis del segle XIV. Estaríem parlant dels darrers 16-20 metres de muralla situats a l'extrem oest, a tocar del precipici. Aquest tram presenta un treball de la pedra diferent, amb carreuat més petit i regular, alhora que la seva amplada es redueix fins als 80 centímetres o el que seria el mateix: no més de quatre pams, tal com diu el document. La troballa d'un diner melgorès, els quals es deixen d'utilitzar al segle XIV, també seria una possible pista més del que la construcció fou realitzada durant aquesta última fase, confirmant la seva cronologia.

No sabem, avui en dia, quin va ser el motiu que va portar el bisbe vigatà a emprendre aquesta acció bèl·lica i contundent contra els interessos de la casa de Cabrera —Empúries i, de retruc, contra les ordres del rei. Potser caldria relacionar-ho amb la cessió al rei del domini de la part episcopal de la ciutat de Vic el 1315. Una possibilitat seria que el rei hagués obligat a cedir la part eclesiàstica en contraprestació a l'acció violenta contra Roda i la família Cabrera-Empúries. L'altra possibilitat és pensar en el procés d'acumulació de poder de la monarquia, quan el 1314 la Corona va incorporar el Comtat d'Urgell, acumulació que continuaria amb la cessió del bisbe de Vic de la jurisdicció de Vic, i dels dominis sobre els castells i termes de Montbui, Tous i l'Espelt.

En aquest moment, els senyors de Cabrera gaudien d'un comtat creat amb totes les seves possessions, que s'estenien pràcticament per tota l'actual comarca d'Osona-Moianès-Lluçanès, part de la Garrotxa, el Vallès Oriental i la Selva, on tenien posicions importants com Hostalric, fins a arribar al mar. El trasllat del seu centre administratiu cap al castell de Montsoriu i la Selva no va pas fer que es desdiguessin dels greuges soferts: tant és així que el 1328 encara continuen les causes i qüestions iniciades contra el rei Jaume II i que van seguir amb el rei Alfons i els successors de Marquesa de Cabrera, en aquest cas per les qüestions del mar i mixt imperi del castell de Cabrera i del lloc de Roda. Tanmateix, la destrucció del 1314 va suposar possiblement l'inici de l'abandó de Roda Ciutat, tot i que a la documentació encara apareix anomenada com a fortalesa també el 1328.

LES DADES ARQUEOLÒGIQUES SOBRE LA DESTRUCCIÓ FINAL

Per la seva banda, l'arqueologia ens proporciona informació ben clara sobre l'atac i la destrucció final documentada a l'Esquerda l'any 1314, tant de la muralla com del poble feudal existent en aquell moment. Precisament, les restes que es poden visitar en l'actualitat entorn de l'església, corresponen a l'etapa de creixement urbà entre els segles XI i XIII dC. Durant el procés d'excavació s'ha comprovat que algunes estructures van ser incendiades completament i es van enderrocar sobre elles mateixes, conservant així a l'interior un estrat compacte d'enderroc i d'incendi, amb bigues, teules, cendres i tàpia cremades. La forta acció del foc va afectar també els murs de pedra i tàpia d'algunes cases, que mostren encara les pedres rubefactades i l'argila cremada. Una de les cases conservava encara armes a l'interior. El mur que resta dempeus de l'església també mostra per la seva part externa una afectació gris-negrosa dels seus carreus, provocada probablement pel foc.

Els signes de lluita també són molt clars en alguns dels esquelets que s'han pogut recuperar durant l'excavació de la necròpolis entorn de l'església, sobretot als estrats superiors corresponents a l'etapa baixmedieval d'inicis del segle XIV, cronologia confirmada per les anàlisis de Radiocarboni.

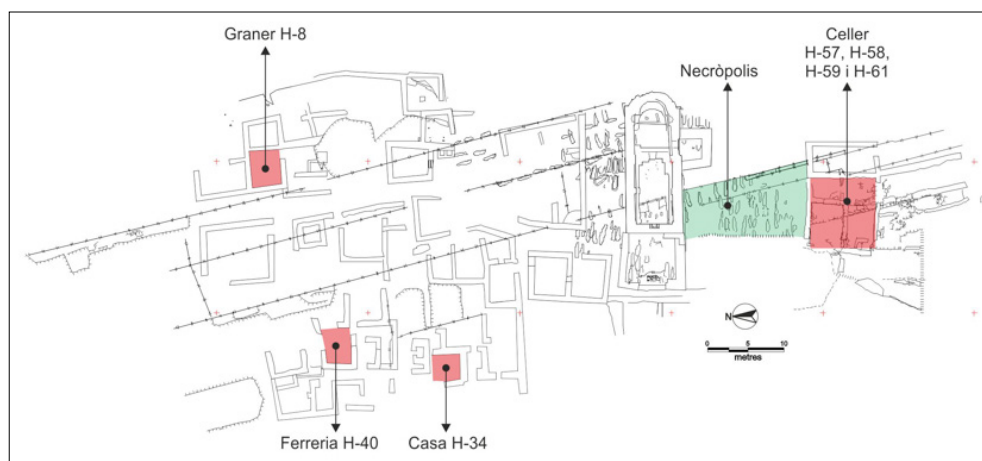

Figura 4. Planta del poble medieval de Roda-l'Esquerda, amb indicació de la necròpolis sud (en verd) i de les zones incendiades a inicis del segle XIV dC (en vermell).

La violència interpersonal⁵

L'excavació arqueològica de la necròpolis situada al cantó sud de l'església de Sant Pere de Roda, realitzada entre el 2008 i 2009, va proporcionar un seguit d'enterraments sobreposats, des dels nivells inferiors de tombes antropomorfs excavades a la roca (s. IX-X dC), seguint per caixes de llosa (s. XI-XII dC), fins a les inhumacions dels estrats superiors (s. XIII-XIV dC). D'aquests darrers nivells, corresponents a la Baixa Edat Mitjana i al moment de lluites i atacs contra l'Esquerda, procedeixen els quatre esquelets que mostren evidències clares de violència interpersonal. Es tracta d'individus masculins en edat de lluitar (entre 20 i 50 anys), que presenten talls i desprendiments ossis causats per l'impacte d'armes blanques, possiblement espases o destrals (Díaz-Carvajal, 2023).

⁵ Vegeu l'article corresponent publicat en aquest mateix dossier, presentat com a pòster al VII SIAMM: *Violència i conflicte en època tardantiga i medieval. Una perspectiva arqueològica*.

Les lesions observades inclouen incisions al crani i la mandíbula (T-152-1), a l'esquelet postcranial (T-187) i en ambdues regions (T-152-2 i T-229). En total, s'han comptabilitzat 17 talls visibles en els ossos, indicant que aquests individus van ser víctimes d'una violència severa que els va causar la mort.

L'estudi dels angles i eixos d'algunes fractures suggereix atacs perpetrats per adversaris situats en una posició més elevada, com podria ser un combatent muntat a cavall. La distribució de les lesions, amb una preferència pel costat esquerre del crani, la direcció dels cops d'endavant cap enrere i la localització predominantment anterior de les ferides, indica un patró de combats interpersonals cara a cara, amb l'atacant portant l'arma agafada amb la mà dreta. Aquestes evidències descarten la hipòtesi d'atacs contra individus en fugida, suggerint, en canvi, que els habitants de l'Esquerda van lluitar i participar en enfrontaments directes durant aquest període de conflicte.

L'estudi antropològic de la resta dels esquelets de l'Esquerda ha identificat lesions per arma blanca sense supervivència en dos individus més, evidenciant altres moments de violència al llarg de la història del poblat: per exemple, l'individu T-261, exhumat de la necròpolis extramurs, d'època visigòtica, presenta un tall a la regió mastoide compatible amb una decapitació; també, l'individu T-243, procedent d'una caixa de lloses datada en els segles XI-XII, mostra talls i incisions. Aquestes lesions traumàtiques, resultat d'agressions violentes, són poc freqüents en les sèries arqueològiques medievals, fet que confereix al conjunt de l'Esquerda un caràcter excepcional.

Figura 5. Imatge superior: crani de l'individu T-152-1, lesió incisa al parietal dret al costat de la sutura sagital. Imatge inferior: individu T-229, lesió incisa a la tibia esquerra.

La destrucció i crema d'estructures

La majoria de cases excavades del poble baixmedieval mostren signes clars d'haver sofert un incendi, però no pas un incendi casual o accidental, sinó d'haver estat objecte d'un atac violent que incloïa l'ús del foc. Porta a aquesta conclusió l'estudi, sempre que ha estat possible, de com es va produir l'incendi, per on va començar el foc i de com es va estendre arreu de l'estructura, afectant tot el seu contingut.

Evidentment, els materials orgànics i els inorgànics es veuen afectats de manera diferent pel foc i la seva durada: per exemple, entre els elements orgànics (fusta, cordes, roba, cuir, menjar, etc.), mentre uns són destruïts del tot, d'altres en resten fragments carbonitzats o cendres, que poden ser analitzats per determinar-ne la composició. En canvi, els elements inorgànics (pedra, tàpia, teules, ferros, bronzes, ceràmica, vidre) sofreixen una abrasió que els altera i els fa més fràgils, però que no els destrueix del tot. Per tant, aquests darrers, els inorgànics, solen ser els que es localitzen en un nivell d'incendi, tot i que molt malmesos i que cal sotmetre'ls ràpidament a un procés de restauració adequat a cada material. El nivell d'afectació del foc en cada cas determinat dependrà de la tipologia de l'incendi: si el foc ha estat molt ràpid, afectarà només superficialment els materials inorgànics, però destruirà els orgànics en la seva totalitat. Però si el foc ha cremat lentament en somort durant hores, o dies, sobretot en una estança ensorrada, aleshores actua com un forn, i hi ha la possibilitat que els elements orgànics sofreixin una carbonització que no n'alteri

la forma original (cas del gra guardat en el graner). Al contrari, l'alta temperatura constant alterarà profundament la composició dels possibles materials inorgànics que hi hagi al mateix lloc, consumint-los.

Per visibilitzar tot això en el cas de l'Esquerda ens centrarem en quatre grans zones que van ser completament arrasades pel foc: la casa H-34, el graner H-08, la ferreria H-40 i el conjunt del celler H-57, H-58, H-59 i H-61. Tots aquests espais cremats ens han proporcionat un munt d'informació, no tan sols sobre la seva pròpia estructura i construcció, sinó també sobre el seu contingut, la seva distribució espacial, i el seu ús funcional.

La visió de conjunt del procés d'incendi i combustió d'aquestes quatre zones entorn de l'església ens indica un paral·lelisme en la seva cronologia, entre finals del segle XIII i inicis del XIV dC, coincidint amb els atacs al poble. Corroborant això, cap dels incendis sembla accidental, sinó produït voluntàriament des de fora cap a dins, cosa que va provocar l'ensorrament de les estructures i la seva crema en somort. La velocitat de l'atac, que es podia produir amb fletxes incendiàries o directament amb torxes, i sobretot la rapidesa del foc, queda demostrada pel fet que en totes aquestes estructures es va cremar el seu contingut completament, des del mobiliari, fins a eines, armes o el mateix blat i les tones de vi, sense poder salvar res. L'atac final devia ser sobtat i per sorpresa, si tenim en compte que l'excavació de la casa demostra que els seus habitants estaven cuinant i no van poder agafar ni les armes. La resta d'estructures incendiades també semblen ben triades, com ara el graner, la ferreria, el celler, totes zones de magatzem situades dins la sagrera que contenien reserves alimentàries de les quals depenia directament la supervivència del poble. Una desgràcia per a la població d'aleshores, però una sort per als arqueòlegs d'ara gràcies a la informació conservada.

La casa H-34

Aquesta estructura singular, batejada com habitació H-34, va ser excavada durant la campanya del 1996, i el seu estudi va confirmar que es tractava d'una casa, d'un espai destinat a habitatge. Com la majoria d'estructures en aquesta zona alta de la península de l'Esquerda, l'excavació va mostrar tres estrats sobreposats: un primer estrat o nivell

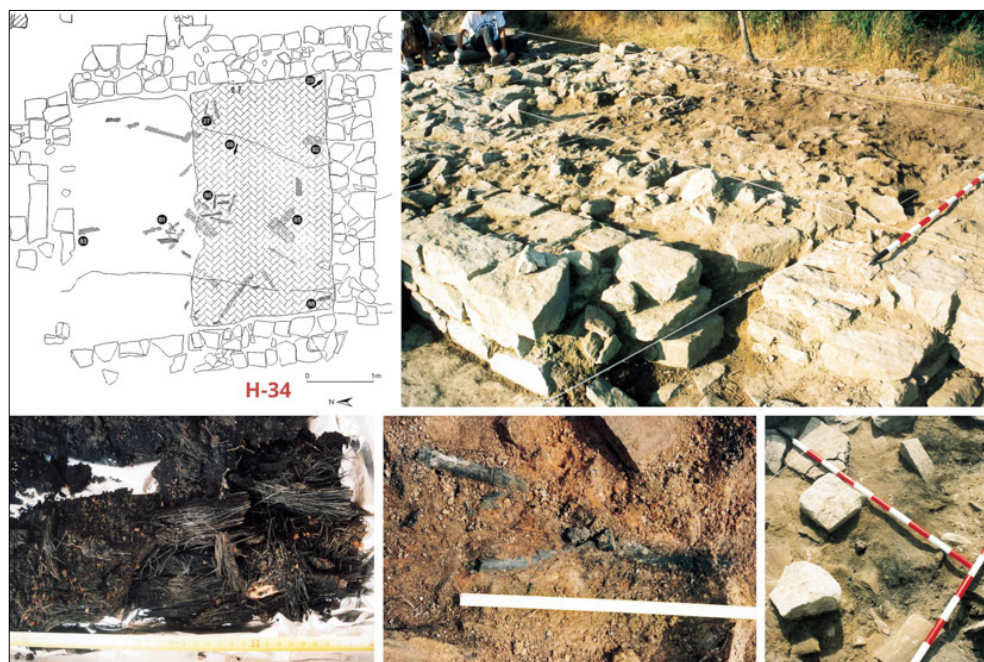

Figura 6. Casa H-34, planta i restes de carbons i de l'estora vegetal carbonitzada.

superficial, format pels sediments de pedres i terra dipositats en el curs dels segles i compactats per l'acció eòlica i vegetal; un segon estrat corresponent a l'enderroc caigut de la mateixa estructura; i un tercer estrat o nivell d'ocupació, directament sobre la roca viva, on es van localitzar la majoria d'artefactes i materials cremats.

L'estrat d'enderroc presentava dos nivells: un de pedres caigudes, la majoria treballades, per una banda, i que corresponien als murs enderrocats, barrejades amb teules i tàpia cremades; i immediatament per sota d'aquest, un nivell d'incendi amb els carbons de les bigues de la coberta i fustes de diferents mides i llargàries. Aquest nivell cobria completament el tercer estrat, completament cremat, format per peces de fusta, ferro, pedra, ceràmica i materials de la llar en general, distribuïts arreu de l'habitació, elements que ens van permetre determinar que es tractava d'una casa destinada a habitatge, edificada probablement al segle XI, amb la reforma del poble, i que va perdurar al llarg dels segles XII i XIII fins a inicis del segle XIV, moment que va ser incendiada (Ollich, 2003).

Com la majoria d'habitatges de l'Esquerda, es tracta d'un edifici petit, d'uns 16 m² de planta, amb la base dels murs de pedra i continuació amb tàpia, i coberta a un sol vessant amb bigues de roure i teules. El terra era directament la roca mare, i la porta s'obria a un costat cap al nord, al costat d'un carrer estret. La migradesa de l'espai quedava compensada pel possible ús com a altell del vessant més alt de la teulada que, cobrint un bon tros de l'estança, podia servir com a dormitori o rebost (Ollich; Rocafiguera, 2001).

L'anàlisi antracològica de les restes carbonitzades i l'estudi de la dispersió del material han permès refer la quasi totalitat del contingut d'aquest habitatge en el moment de la seva destrucció (Cubero 2008)): així, a l'angle nord-est de la cambra s'hi localitza la llar de foc, situada directament sobre la roca, amb força restes de ceràmica grisa fragmentada al seu voltant, que han proveït un total de 6 olles i cassoles per cuinar i 3 gerres per a líquids. L'anàlisi del contingut cendrós d'una de les olles ha determinat la cocció de faves (*Vicia faba minor*). Cobrint la meitat sud de l'estança, en un espai de 4 x 2 m, van aparèixer unes restes carbonitzades directament sobre el sòl de pedra, amb uns brins molt fins que formaven una mena d'estora trenada en feixos, que devia aïllar de la fredor del terra de roca. L'anàlisi de carbons ha determinat que es tracta de fulla de palma, espècie desconeguda a la comarca. Per sobre d'aquesta estora i enmig del nivell d'incendi i enderroc hi havia restes de taulons plans de fusta de roure, que podrien correspondre a l'altell superior. Uns altres taulons més petits i treballats poden ser restes de mobiliari, potser d'una taula baixa; així com ara una clau i un pany d'arqueta o bagul, on l'anàlisi dels carbons incrustats al ferro ha identificat fusta de cirerer; i també fragments de vidre d'una ampolla; una petita llàntia d'oli, de ceràmica vidrada per dins, amb el fons pla i bec pinçat; algunes plaquetes de bronze, emprades en el vestuari i ús personal (sivelles de cinturó, aplics). Tot plegat és indicatiu d'un ús domèstic de l'estança, que també es feia servir com a zona de treball i de descans.

Cal remarcar que, prop de la cantonada sud-est, recolzades a la paret, hi havia dues llances de ferro amb mànec de freixe, a més de diverses puntes de ballesta i peces de ferro que poden correspondre a la ballesta (Amblàs, 2004 i 2008). La riquesa i la diversitat d'elements localitzats a l'H-34 indiquen una bona distribució de l'espai domèstic, que permet un ús polivalent de l'estança com a cuina-rebost-menjador i alhora sala d'estar-dormitori-sala d'armes. La presència d'armes a l'interior de

l'habitació preparades per al seu ús corrobora l'estat de violència quotidiana i de lluites que es vivia a Roda-l'Esquerda des de finals del segle XIII.

El graner H-08

L'estructura anomenada H-08 va ser construïda amb murs de pedra lligada amb calç fins als 80 cm d'alçada, formant un sòcol sobre el qual es recolzava la resta de la paret, feta de tàpia. Tot i que inicialment l'estructura era rectangular, va sofrir una remodelació que la va reduir a la meitat, quedant un espai gairebé quadrat de 5 x 5 m. La coberta de bigues i teules col·locades amb el sistema de llata per canal completava una tipologia constructiva semblant a la resta de cases del poble medieval. Tanmateix, malgrat la semblança exterior amb un habitatge, aquesta estructura va poder ser identificada com un graner gràcies al seu contingut, a un seguit d'elements diferencials i, sobretot, al fet que va sofrir un incendi que la va arrasar. Tanmateix, no va ser un incendi ràpid, que hauria eliminat del tot el contingut de l'estructura, sinó que sembla haver-se iniciat pel costat oest de la teulada, provocant un enfonsament de teules i bigues que va cobrir tot l'interior, de

Figura 7. Graner H-08, planta amb els forats de pal que compartimentaven l'interior.

manera que el foc va cremar llargament en somort i el conjunt va actuar com si fos un forn: les brases van carbonitzar les llavors de l'interior, i alhora les van preservar al llarg del temps, possibilitant-ne l'anàlisi paleocarpològica actual.

Durant el procés d'excavació es van anar observant uns trets singulars en aquesta estructura: de bon primer, per sota del nivell d'enderroc de pedres i teules, es va constatar la presència d'una potent capa de terra cremada, d'uns 30-40 cm de gruix, barrejada amb alguns carbons de tant en tant. Es va quadricular tot l'espai i es va extreure i guardar la totalitat d'aquest estrat, per tal d'analitzar-ne la composició. A més, la cara interna dels murs i tot el terra de roca viva estaven completament arrebossats amb una fina capa de guix, que actuava d'aïllant. El llindar de la porta, oberta al sud, també estava arrebossat amb una gruixuda capa de calç que formava un esglaó sobreaixecat del terra. En arribar al sòl de roca viva, es va comprovar que l'interior de l'estructura estava compartimentada mitjançant una cinquantena de petits forats de pal picats a la roca, de diverses mesures, que delimitaven fins a set

compartiments, deixant lliure el pas des de la porta cap a l'espai central que actuava de distribuïdor.

Tot això i la inexistència de cap mena de material ceràmic, metàl·lic o faunístic en cap dels estrats excavats, apuntava a la singularitat de l'edifici i del seu ús com a graner. Hipòtesi que va ser confirmada per l'anàlisi paleocarpològica, que va identificar les llavors cremades (Cubero *et al.*, 2008). Com a espècies principals, destaquen els cereals com el blat (*Triticum dicoccum*, *Triticum monococcum*), l'ordi (*Hordeum vulgare*), i el sègol (*Secale cereale*), a més de diverses lleguminoses com les faves (*Vicia faba minor*), els cigrons (*Cicer aretinum*) i les veces (*Vicia sp.*). Així mateix, l'anàlisi carpològica dels carbons localitzats entre l'enderroc i el sediment indica que es tracta sobretot de boix (*Buxus sempervirens*) i d'avellaner bord (*Coryllus avellana*), fàcils de trobar pels voltants i que s'empren tendres per a fer entrellaçats vegetals com separadors i envans.

La gran quantitat i qualitat de les dades proporcionades pel graner de l'Esquerda ha proporcionat molta informació sobre les espècies que es conreaven i les herbes adventícies associades, i també sobre els sistemes i tècniques agrícoles emprats en època medieval. En aquest cas concret, s'ha confirmat el sistema de rotació triennal en ple segle XIII. Tot plegat va permetre realitzar a l'ÀREA de l'Esquerda, d'ençà del 1991, els projectes sobre Arqueologia Experimental i Agricultura. (Ollich *et al.*, 1998, 2012, 2013). Al costat dels camps de conreu experimental, en una de les fases del projecte es va construir a escala real una rèplica exacta del graner, per tal d'experimentar els processos de construcció i emmagatzematge de cereals a l'Edat Mitjana.

El graner es trobava força ple en el moment de l'incendi, fet que apunta a un moment posterior a la sega i emmagatzematge de la collita. Sabem que l'atac definitiu a Roda per part de les tropes del bisbe de Vic i del rei va tenir lloc l'any 1314, durant el mes de setembre, època que quadraria amb el contingut del graner. També intuïm que l'incendi devia ser sobtat, sense possibilitat d'apagar-lo. La contemporaneïtat amb la crema d'altres estructures del poble indica clarament que no va ser un fet accidental, sinó producte d'un atac ben organitzat: es devia llençar una teia encesa a la teulada del graner, de tal manera que va provocar el seu incendi i enfonsament. L'objectiu era clar: destruir els cereals i els llegums que havien d'alimentar la gent del poble al llarg del pròxim any.

La ferreria H-40

Una altra estructura que va resultar cremada completament arran dels atacs d'inicis del segle XIV va ser la ferreria del poble, excavada i identificada el 1998. Situada a la zona baixa del poble medieval, a prop del camí, l'H-40 era una construcció petita i irregular, construïda amb pedra i tàpia. Igual que la resta d'habitacions d'aquest sector, sota el nivell d'enderroc hi havia un estrat important d'incendi, amb carbons corresponents a les bigues i teules cremades, que cobria tot el sòl de l'habitació. Tres elements localitzats a l'interior li conferien una singularitat especial: restes de lloses i pedres adossades a la paret nord, emmarcant un foc o forn; davant d'aquest foc, unes pedres col·locades de tal manera que podien sostenir una enclusa; a la cantonada sud-oest de l'estança, restes carbonitzades d'un atuell gran de fusta de roure, de forma circular, potser una tina o tanc d'aigua. A més d'aquests elements, essencials en una ferreria, completaven l'espai una banqueta de pedra, situada al costat de l'enclusa i abundant material de ferro, peces completes o a mig fer o reparar, com ara podalls, ganivets, tisores i puntes de ballesta. També s'hi trobaren peces de ferro llargues i planes, preparades per a ser treballades, així com restes

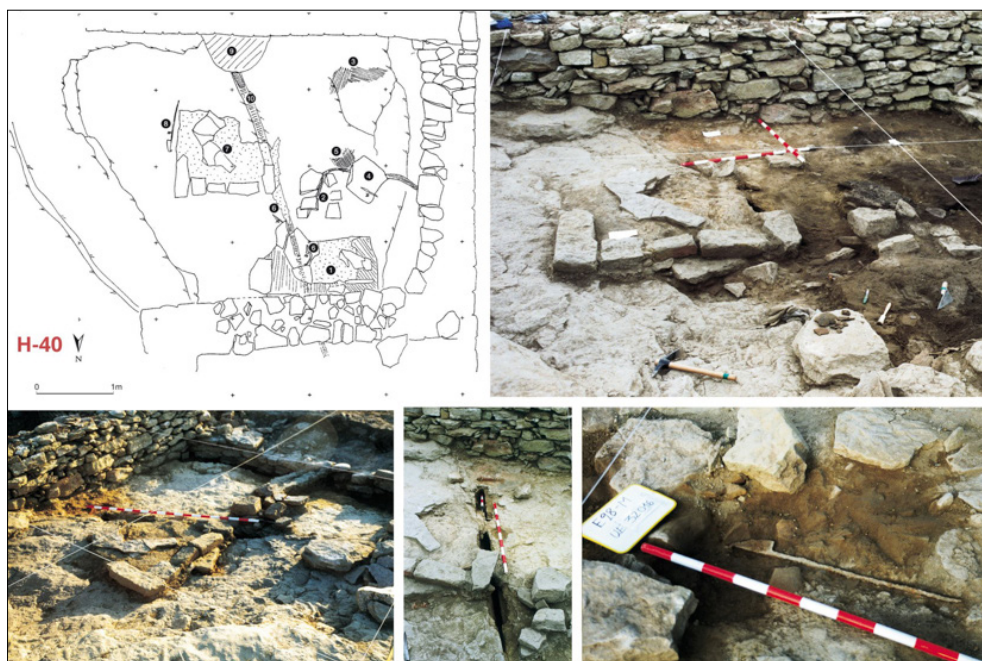

Figura 8. Ferreria H-40, planta, restes de bigues carbonitzades i material de ferro afectat pel foc.

d'escòria. Les restes d'un trenat vegetal, que formava una petita senalla i contenia un petit sílex, ens indica com encenien el foc.

Tot i la petitesa de l'espai, de només 4 x 3 m, sembla que també s'emprava com a rostidor per al grillatge del material de ferro i d'altres metalls i aliatges, per tal d'extreure'n les impureses o escòries. Adossat a la paret contrària a la fornal, es va localitzar un forn de cubeta, fet d'argila, que agafava l'aire directament de l'exterior, conduït per un bei que creuava longitudinalment per sota l'habitació. Un còdol de riu, encastrat a mida, controlava l'entrada d'aire cap al forn. Per sobre, una estructura rectangular en forma d'U, amb pedres laterals i una forta abrasió interna, que contenia restes d'escòria. Al costat un atiador o tallant de ferro de 70 cm de llarg, amb un ganivet de ganxo en un extrem. Tenint en compte el seu contingut, es tractaria, doncs, d'un centre de manipulació i producció de ferro a partir del mineral en brut, per després transformar-lo, mitjançant el forjat, en objectes d'ús quotidià, estris domèstics, eines per al camp, i armes (Amblàs, Molera, Ollich, 2008). Aquest darrer aspecte és el que ens importa ara, ja que s'hi van trobar força puntes de ballesta, algunes en curs de fabricació i d'altres ja usades i en procés de reparació de la punta doblegada. Quant a la seva cronologia, un diner de Jaume I ens indica clarament el segle XIII. Tanmateix, la datació per C14 de les bigues carbonitzades caigudes del sostre va mostrar uns valors de mitjan s. XI. Aquest decalatge de més de dos segles només es comprèn per què la cronologia de les bigues correspon al moment de la construcció de la ferreria, no pas al de la seva destrucció. Aquest edifici, doncs, va estar en funcionament més de 200 anys, cosa que explicaria també el seu arcaisme arquitectònic i estructural.

El celler (H-57, H-58, H-59 i H-61)

En les intervencions més recents, del 2022 al 2024, hem tingut ocasió d'excavar un complex format per quatre habitacions (H-57, H-58, H-59, i H-61) que podem interpretar com un celler medieval arrasat durant la darrera destrucció del poblat. Se situa arran de la necròpolis, al sud de l'església, al costat d'una habitació (H-60) que era l'única coneguda en aquest indret i que havia estat excavada ja als anys seixanta del segle XX, sense que tinguem notícia del seu contingut. Interpretem l'espai annex

excavat ara com un celler, per la distribució de les habitacions i les restes que s'hi han trobat a cadascuna d'elles. Les dues estances situades al nord (H-57 i H-58) es caracteritzen per la presència d'un seguit de pedres ben escairades, col·locades estratègicament en grups de quatre, sis, o vuit i arreglades de dues en dues. Aquesta disposició geomètrica i ordenada ens duu a interpretar-les com suports de bota, sistema per al qual comptem amb alguns paral·lels etnològics. En aquestes habitacions hi va aparèixer una llàntia d'oli per penjar, una gerreta vidrada i una olla de bec pinçat, pràcticament senceres. També hi va aparèixer força material metàl·lic, ferramenta

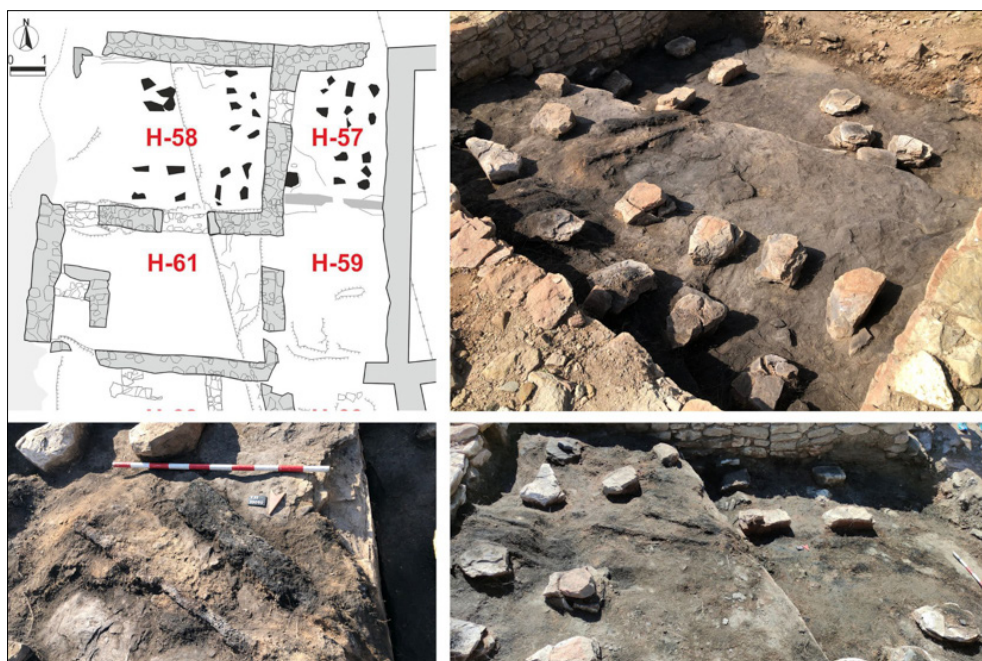

Figura 9. Celler H-57-58-59-61, planta del conjunt d'estances i nivell d'incendi amb carbons i pedres rubefactades que sostenien les botes.

principalment, entre la qual es comptaven nombroses grapes, claus i panys d'arqueta, tot relacionable amb les funcions pròpies d'un magatzem.

Al sud de l'habitació H-61, a la qual s'accedia des de tres punts diferents, hi interpretem una possible botiga a partir de les restes recuperades. Comptem amb la presència d'un taulell baix de pedra, i de dues fornícules al mur lateral, una d'elles a nivell de terra i en forma de L, com una mena d'amagatall al fons del qual s'hi va recuperar una petita clau de ferro. Enmig de l'enderroc, les restes carbonitzades d'una escala de faig, ens fan pensar en la possible existència d'un altell o nivell superior. Aquest espai també era especialment ric en ceràmica, amb una certa sobrerrepresentació de gerres o formes amb nansa, a diferència dels repertoris habituals d'altres espais del jaciment, on les olles són clarament majoritàries. Tant des d'aquesta habitació com des del cantó oriental del celler (H-57), s'accedeix a una habitació, possiblement la rebotiga o l'espai d'hàbitat on es va recuperar una llar de foc.

El fet més rellevant d'aquest complex que forma el celler, com a exemple de la darrera destrucció del poblat, és l'estratigrafia que comparteixen tots aquests espais. Amb lleugeres variacions, la seqüència habitual la formen diferents nivells d'enderroc: un enderroc de pedres més soltes a la part superior, possiblement en deposició secundària, en alguns casos fruit de remocions d'època moderna i contemporània, que segella un segon nivell d'enderroc molt més compacte corresponent al col·lapse dels murs laterals de les parets. Per sota, un estrat argilós molt rogenc, amb teules

abundants i fragments de tàpia caiguda corresponent a les parts altes dels edificis i les teulades, cobria una potent capa de carbons corresponents a la caiguda d'una coberta amb embigat de fusta que va cremar sota la runa fins a la carbonització de les restes.

El conjunt és prou eloqüent per interpretar que tot el celler fou encès i que les teulades en flames van caure tot propiciant l'enderroc i caiguda posterior de totes les estructures, de forma consecutiva i immediata. De fet, durant l'excavació d'aquests espais, fou possible recuperar les restes carbonitzades de nombroses bigues de fusta, on es podia resseguir visualment la microestructura dels carbons, disposats en paral·lel a distàncies equivalents. El conjunt testimonia també aquest darrer moment d'ocupació del poblat, que va acabar de forma violenta tot forçant el trasllat de la població i l'abandonament de l'assentament.

CONSEQÜÈNCIES: EL CANVI GEOPOLÍTIC DEL PODER

A finals del segle XIII, les lluites i els atacs de les tropes del rei i del bisbe de Vic contra el poble fortificat de Roda s'emmarquen en un món feudal i amb un rerefons polític complex. D'una banda, les extenses possessions territorials dels vescomtes de Cabrera, senyors de Roda, i l'ampliació dels seus dominis amb la unió matrimonial amb els comtes d'Empúries-Peralada, fet que suposava concentrar en unes soles mans el domini de tots els territoris interiors del comtat d'Osona-la Selva, i tot l'Empordà i la costa nord de Catalunya. D'altra banda, el desig del rei de monopolitzar el poder i reduir el de la noblesa feudal va coincidir amb l'interès del bisbe de Vic d'acabar amb els Cabrera, amb qui mantenia nombrosos litigis i disputes territorials des de feia temps. La seva aliança va ser l'inici d'un seguit d'atacs per part de les tropes reials i dels homes del bisbe contra les possessions i el nucli originari del llinatge, amb els seus castells i fortificacions osonenques. Així, van atacar i destruir els castells encimbellats de Cabrera i de Barrès, i també probablement el de Savellana, a prop de Roda.

Però, com demostra l'arqueologia, és en el poble fortificat de Roda on les conseqüències són més evidents, amb l'incendi i arrasament definitiu del poble el 1314 i el seu abandonament per part de la població resident. Cal remarcar que les cases i estructures incendiades s'acumulen sobretot a ponent del poble, cantó per on, un cop superada la muralla, és més fàcil d'atacar, ja que l'altre cantó dona directament als espadats sobre el riu. També els llocs cremats, com ara el graner, el celler i la ferreria, demostren una intencionalitat objectiva i directa de destruir i arrasar el poble, incendiant els principals llocs comuns a tot el poble, necessaris per a la seva vida quotidiana. I encara, les ferides amb arma blanca que s'han pogut estudiar perquè van deixar marques a l'os, també indiquen una lluita ferotge i una oposició clara per part de la població.

Tot plegat explica que els supervivents, ja molt castigats pels atacs successius des d'inicis del segle XIV, optessin per marxar a diferents indrets: vers el nou nucli que s'havia format al cap del pont del riu Ter, origen de l'actual vila de Roda de Ter; així com vers masos dispersos i d'altres pobles de la comarca. Pel que fa als senyors i castlans de Cabrera traslladaran el seu nucli d'influència cap a la Selva, on el castell de Montsoriu serà la seva nova residència, amb Hostalric i Blanes.

D'altra banda, aquest atac final a Roda va marcar un punt d'inflexió en les relacions geopolítiques entre el rei i el bisbe de Vic. El bisbe va cedir al rei la seva part de

Vic, la partida jussana, a canvi d'un seguit de castells i prestacions feudals que li eren més rendibles. I el rei va aconseguir la senyoria d'una gran part d'un nucli urbà que feia temps que l'interessava i al qual va concedir el títol de ciutat el 1315. Els Cabrera van mantenir unes quantes cases prop de la partida dels Montcada, a la part sobirana, que seran a l'origen de futurs conflictes i bandositats ciutadanes (Collelldemont, 2018) al llarg dels segles XIV i XV.

BIBLIOGRAFIA

- Amblàs, O.; Ollich, I. (2004). Armes medievals al poblat fortificat de l'Esquerda (Roda de Ter, Osona). *Actes del Congrés Els Castells Medievals a la Mediterrània Nord-Occidental*, Ed. Museu Etnològic del Montseny, Arbúcies, p. 319-325.
- Amblàs, O.; Molera, J.; Ollich, I. (2008). Estudio arqueometalúrgico: la Herrería Medieval de l'Esquerda. Siglos XII-XIII dC (Roda de Ter, Catalunya). *Actas del VII Congreso Ibérico de Arqueometría*. Madrid.
- Amblàs, O.; Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Ocaña, M.; Pratdesaba, A. (2018). Arqueologia experimental de la metal·lúrgia: la ferreria medieval de l'Esquerda. *Actes del V Congrés Internacional d'Arqueologia Experimental, Tarragona, 25-27 d'octubre del 2017: Experimental Archaeology: From Research to Society*. Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona 2018, Butlletí Arqueològic, V, núm. 40, p. 163-171.
- Clua, M.; Ollich, I.; Rocafiguera, M. (2018), La localisation de l'atelier Rodda à la lumière des dernières découvertes archéologiques à Roda de Ter (Catalogne). *Revue Numismatique*, 175 (Paris 2018), 355-375.
- Collelldemont i Vives, E. (2018). *Canvis, continuïtats i ruptures en la violència social vigatana en el trànsit de la Baixa Edat Mitjana a l'Època Moderna (segle XV)*, Universitat de Barcelona (tesi doctoral dirigida per Àngel Casals i Imma Ollich), inèdita, en línia a: Canvis, continuïtats i ruptures en la violència social vigatana en el trànsit de la Baixa Edat Mitjana a l'Època Moderna (Segle XV)
- Cubero, C.; Ollich, I. (2008). La madera y las fibras vegetales en la vida cotidiana medieval. El ejemplo de la habitación H-34 de l'Esquerda (Roda de Ter, Barcelona). *Actas del VII Congreso Ibérico de Arqueometría*. Madrid, 2008, S.1: Biomateriales; p. 180-189.
- Cubero, C.; Ollich, I.; Rocafiguera, M., Ocaña, M. (2008). From the granary to the field: archaeobotany and experimental archaeology at l'Esquerda (Catalonia, Spain). *Vegetation in History & Archaeobotany* n. 17, p. 85-92.
- Martínez Giralt, A. (2019). *Els vescomtes de Cabrera a la Baixa Edat Mitjana. Identitat familiar, dinàmica patrimonial i projecció sociopolítica*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Díaz-Carvajal, A. (2023). *Arqueologia funerària de la població medieval de l'Esquerda (segles VII-XIV)*, Publicacions del Museu Arqueològic de l'Esquerda (Berikars, 5), Roda de Ter.

- Ollich, I. (coord.) *et al.* (1998). *Experimentació arqueològica sobre conreus medievals a l'Esquerda. 1991-1994*. Universitat de Barcelona. Monografies d'arqueologia medieval i post-medieval, 3.
- Ollich, I.; Rocafiguera, M. de (2001). *L'Esquerda. 2500 anys d'història, 25 anys de recerca*. Fundació Privada l'Esquerda, Roda de Ter 2001.
- Ollich, I. (2003). Arqueologia i vida quotidiana a l'època medieval. L'excavació i interpretació d'una casa del segle XIII al jaciment de l'Esquerda, *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 23 / 24 (*Homenatge al prof. J.R. Julià Viñamata*), Universitat de Barcelona, p. 145-165.
- Ollich, I. (2004). Roda ciutat (l'Esquerda), i la defensa de la línia del Ter al comtat d'Osona (s. VIII-X), *Actes del Congrés Els Castells Medievals a la Mediterrània Nord-Occidental*, Ed. Museu Etnològic del Montseny, p. 179-194.
- Ollich, I. (2006). El graner, les sitges i els camps experimentals de l'Esquerda. Una recerca sobre les condicions de vida a l'Edat Mitjana. (J. Bolòs; A. Jarné i E. Vicedo, coord., 2006: *Condicions de vida al món rural. Cinquè congrés sobre Sistemes agraris, organització i poder local*. Universitat de Lleida. p. 67-77.
- Ollich, I. (2012). La necròpolis medieval de l'Esquerda (segles VIII-XIV dC). Cronologia i noves perspectives de recerca. A: N. Molist i G. Ripoll (eds.) *Arqueologia funerària al nord-est peninsular (segles VI-XII)*, Monografies d'Olèrdola, 3.2. Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona 2012, p. 275-286.
- Ollich, I.; Amblàs, O.; Ocaña, M.; Rocafiguera, M.; Goula, C. (2006). *Desperta Ferro!. Vida quotidiana, treball, comerç i guerra a l'Esquerda. Catàleg dels metalls del Museu Arqueològic de l'Esquerda*. Publicacions del Museu Arqueològic de l'Esquerda (Berikars,1).
- Ollich, I.; Díaz-Carvajal, A. (2022). La pesta del segle XIV i la seva incidència a Osona a partir del registre documental i arqueològic: el cas de l'Esquerda de Roda. *AUSA XXX* (Vic, Patronat d'Estudis Osonencs 2021), 187-188, p.13-37.
- Ollich, I.; Pratdesaba, A.; Rocafiguera, M.; Ocaña, M.; Amblàs, O.; Pujol, MA.; Serrat, D. (2018). The Experimental Building of a Wooden Watchtower in the Carolingian Southern Frontier.- *EXARC.net*, Lelystad (Netherlands), Issue 2018/1, p.1-10. <https://exarc.net/issue-2018-1/ea/experimental-building-wooden-watchtower-carolingian-southernfrontier>
- Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Ocaña, M.; Cubero, C.; Amblàs, O. (2012). Experimental Archaeology at l'Esquerda –Crops, Storage, Metalcraft and Earthworks in Mediaeval and Ancient Times. In I.Ollich (ed.) *Archaeology. New Approaches in Theory and Techniques*.- Intech Publ., Rijeka (Croatia), p. 205-228. Experimental Archaeology at L'Esquerda - Crops, Storage, Metalcraft and Earthworks in Mediaeval and Ancient Times | IntechOpen
- Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Ocaña, M.; Serrat, D.; Mestres, JS.; Amblàs, O.; Cubero, C. (2013). Experimentació sobre la construcció i crema d'un paller. *Actes 3rd. INTERNATIONAL CONFERENCE ON EXPERIMENTAL ARCHAEOLOGY, Banyoles octubre 2011, Experimentación en Arqueología (A.Palomo, R. Piqué, X. Terradas, ed.), Serie monográfica del MAC-Girona, 25.2*, p. 355-362.

- Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Ocaña, M.; Pratdesaba, A.; Pujol, MA. (2014). La muralla de Roda Ciutat: visigots i carolingis al jaciment de l'Esquerda. *Tribuna d'Arqueologia 2012-2013*, Departament de Cultura, p. 259-270.
- Ollich, I.; Rocafiguera, M. (2019). Antiguas pautas de asentamiento en el yacimiento de l'Esquerda (Osona, Barcelona): un ejemplo de arqueología diacrónica. In *Al-Kitab, Homenaje a Juan Zozaya Stabel-Hansen*, Asociación Española de Arqueología Medieval (AEAM), p. 155-160.
- Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Amblàs, O.; Ocaña, M.; Pratdesaba, A.; Pujol, MA. (2015). Visigots i carolingis a Osona. Novetats arqueològiques des del jaciment de l'Esquerda. In: *Actes III Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central (Roda de Ter, juny 2014)*, Departament de Cultura - Museu Arqueològic de l'Esquerda, Barcelona-Roda de Ter 2015, p. 14-22.
- Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Ocaña, M. (2016). The Southern Carolingian Frontier in Marca Hispanica along the river Ter: Roda Civitas and the archaeological site of l'Esquerda (Catalonia). in: *Defended Communities: Fortified Settlements of the 8th-10th Centuries (Neil Christie & Hajnalka Herold, eds.)*, Oxbow Publishers, Oxford, UK, p. 205-217.
- Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Pratdesaba, A.; Ocaña, M.; Amblàs, O.; Pujol, MA.; Serrat, D. (2017). Roda Ciutat: El nucli fortificat de l'Esquerda sobre el Ter i el seu territori. Patronat d'Estudis Osonencs, Vic 2017, *AUSA*, XXVIII, 179, p. 23-40.
- Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Pratdesaba, A.; Ocaña, M.; Amblàs, O.; Pujol, M.A.; Adell, J.-A.; Serrat, D. (2020). Una torre de guaita carolíngia a la frontera del Ter. Un experiment de construcció amb fusta a l'Esquerda. *AUSA*, XXIX, 2019, 184, p. 169-194. URL: <https://doi.org/10.34810/ausav29n184id375305>
- Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Pratdesaba, A.; Ocaña, M.; Gibert, JM.; Morales, A.; Pujol, MA.; Travé, E. (2022 en premsa), Les fortificacions de l'Esquerda i el seu entorn: Cabrera, La Roca del Purpiol i Savellana. Darreres novetats (2018-2021). *VI Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central (Berga 21-22 octubre 2022)*.
- Ollich, I.; Serrat, D.; Pratdesaba, A.; Rocafiguera, M.; Ocaña, M.; Amblàs, O. (2018). La construcció i durabilitat d'una torre carolíngia de fusta. Arqueologia experimental a l'Esquerda. Actes del *V Congrés Internacional d'Arqueologia Experimental, Tarragona, 25-27 d'octubre del 2017: Experimental Archaeology: From Research to Society*. Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona 2018, *Butlletí Arqueològic*, V, núm. 40, p. 173-180.
- Pratdesaba, A.; Ollich, I. (2020). La Civitas visigòtica de Roda-l'Esquerda: la fortalesa i el territori del riu Ter. In J. M. Macías, A. Ribera, M. Rosselló (eds.) *Recintos fortificados en época visigoda. Historia, arquitectura y técnica constructiva.*, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Treballs d'Arqueologia de la Mediterrània Antiga-TRAMA, 8, p. 25-34.
- Pladevall, A.; Benet, A. (1984). Castell de S'Avellana. In *Catalunya Romànica II*, Osona I. Barcelona. p. 348-351.
- Pratdesaba, A. (2021). *El procés de fortificació i reocupació del territori de Catalunya entre els rius Ter i Llobregat en època visigòtica i carolíngia. El cas de l'Esquerda.*

Societat Catalana d'Arqueologia (Premi d'Arqueologia Memorial Josep Barberà i Farràs, 18a. edició).

Rocafiguera, M. de (2020). Els Ausetans a la 2a. Guerra Púnica: el paper de les terres del curs mitjà del Ter en el conflicte. *Treballs d'Arqueologia*, núm. 24, p. 85-106.

Rocafiguera, M. de (2021). *D'Ausa a Auso. La construcció del territori ausetà des d'època ibèrica fins a temps visigòtics*. Patronat d'Estudis Osonencs (Sèrie Monografies, 35).

Serrat, D.; Ollich, I.; Rocafiguera, M.; Ocaña, M. (2015). Condicionants geològics i estructura urbana de la Roda Civitas (l'Esquerda, Osona), *V Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya (Barcelona 2014)*, ACRAM-Ajuntament de Barcelona, *Actes*, vol. I, p. 385-390.